

ASPEKTE VAN DIE TERSIËRE ONDERRIG – EVALUERING

EVALUERING VAN DOSENTE
SE ONDERRIG*

S.P.T. MALAN

Senior Navorsers: Studentediensburo
Universiteit van Pretoria

SUMMARY

EVALUATION of the tutor by students is a contentious topic. The competence of students to evaluate their tutors is questionable, especially where it could influence the career opportunities of the teacher. Acceptability may lie in the diagnostic and remedial function of such evaluation, to improve teaching and promote more effective learning, thus emphasis is placed on the mutual responsibility in the learning situation.

INLEIDING

WAAR daar toenemende druk op hulle uitgeoefen word deur onder andere die Staat, finansiële donateurs en die wyer gemeenskap. Hierdie druk gaan om wat op Engels as "accountability" beskryf word, dus die toerekenbaarheid van universiteite om hulle onder andere ten opsigte van dosente se onderrig van studente te verantwoord. Dit gaan dus om die hele vraagstuk van kwalitatiewe onderrig van studente – nl. of dosente hulle studente sodanig onderrig dat die studente met die kennis tot hulle beskikking hulle in die wetenskap kan inleef, kan ingrawe en as nuttige beroepswetenskaplikes later 'n beroep sinvol kan gaan uitoefen. Die vraag is hoe onderrig van dosente geëvalueer kan word om vas te stel óf hierdie onderrig wel effektief geskied.

In die literatuur word wyses beskryf waarvolgens die onderrig van 'n dosent geëvalueer kan word. Sonder om enigsins hierop in te gaan, is dit voldoende om te meld dat **eksamenuitslae** van studente byvoorbeeld 'n bron is aan die hand waarvan die onderrig geëvalueer kan word. Daar bestaan ook verskillende wyses van "objektiewe" evaluering, waar by wyse van **video-opnames**

* 'n Volledige uiteensetting aangaande die problematiek van en polemieke rondom die evaluering van dosente se onderrig deur studente, word in die onderstaande publikasie aangetref. Die belangstellende sal heelwat ander aspekte rakende hierdie onderwerp daarin vind, maar wat nie in hierdie referaat behandel word nie. 'n Uitgebreide bibliografie word ook daarin aangegee.

Malan S.P.T. 'n Teoretiese model vir die evaluering van dosente-onderrig. MA-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1979.

van 'n dosent wat onderrig, die onderrig geëvalueer word om sodoende vas te stel of sy onderrig wel effektief geskied. Elkeen van hierdie en ander wyses van evaluering het bepaalde voordele, maar daar is ook besondere nadele aan verbonde. In hierdie referaat beperk ek my hoofsaaklik tot die evaluering van 'n dosent se onderrig deur studente.

AGTERGROND

Die gebruik om onderrig van 'n dosent deur studente te laat evalueer, is aan Suid-Afrikaanse universiteite baie beperk. Met enkele uitsonderinge, word daar nog nie werklik op 'n amptelike en georganiseerde wyse hieraan aandag geskenk nie. Dit is sekerlik aan u bekend dat daar individuele dosente of selfs departementele pogings is, waar sporadies wel van die een of ander evalueringsvorm gebruik gemaak word om dosente-onderrig deur studente te laat evalueer. Sonder om die effektiwiteit van die evalueringsvraelyste wat in hierdie gevalle aangewend word, te beoordeel, bestaan daar egter 'n vraag na die wetenskaplike onderbou van sommige evalueringsinstrumente wat gebruik word.

In die VSA veral, is die onderrigevalueringstryk 'n relatief ou praktyk, maar van die begin af was dit en is dit nog steeds 'n kontroversiële aangeleentheid. Formele en amptelike evaluering van onderrig deur studente, het sy oorsprong in die VSA. Die eerste tekens hiervan gaan sover terug soos 1924 toe dit te Harvard en die Universiteit van Washington geïnisieer is. Tot en met die Tweede Wêreldoorlog was ontwikkeling op hierdie gebied beperk. Daarna het 'n tydperk van groter ontwikkeling gevolg en veral teen die laat sestigerjare het dié gebruik, veral onder die druk van militante studentegroepe, in besondere intensiteit toegeneem.

Hierdie uitermatige versnelling in die toepassing van onderrigevaluering, was alles behalwe bevorderlik vir die normale praktykontwikkeling daarvan en dit het bepaalde probleme in Amerika geskep.

Daar is drie primêre doelstellings wat in die VSA met die evaluering van onderrig nagestreef word:

- Die eerste een is evaluering van onderrig met die oog op montlike bevordering, permanente aanstelling, salarisverhoging en kontrahernuwing van die dosent. Die doel is met ander woorde om 'n evalueringpunt oor die dosent te verkry sodat bepaalde besluite rakende sy loopbaan geneem kan word.
- Die tweede doelstelling is daarop afgestem om die evalueringresultate as hulp vir studente te laat dien, deur hulle die geleentheid te bied om gepubliseerde evalueringresultate te kan naslaan om sodoende te kan besluit by watter dosent hulle graag onderrig wil ontvang. In hierdie doelstelling gaan dit dus om die seggenskap wat studente aan sommige buitelandse universiteite eis ten opsigte van wie hulle moet onderrig.
- In die derde instansie word evaluering onderneem om 'n evalueringpunt te verkry en dit as riglyn te gebruik om 'n dosent se onderrig aan te pas.

Dit is uit die literatuur baie duidelik dat die eerste doelstelling, naamlik evaluering van onderrig met die oog om 'n evalueringresultaat te verkry om sodoende 'n besluit rakende die loopbaan van 'n dosent te kan neem, die oorheersende doelstelling is. Dit behoort ook nou vir u duidelik te wees dat met so 'n oorheersende doelstelling, dit maklik is om die situasie te bereik waar daar voor- en teenstanders van onderrigevaluering bestaan. 'n Eenvoudige voorbeeld lig dit toe. 'n Dosent wat vermoed dat sy onderrig effektief geskied, of wat met bepaalde onderrigmetodes goeie eksamenresultate behaal (of wat deur populariteitsnastrewing by studente as 'n "fantastiese" dosent bekend staan), sal in terme van wat 'n goeie evalueringpunt vir sy loopbaan kan beteken, geneig wees om 'n voorstander van hierdie praktyk te wees. Direk hierteenoor kan hierdie dosent se kollega gestel word wat moontlik 'n hoogstaande navorser kan wees, navorsingresultate in sy onderrig inwerk, verskeie publikasies agter sy naam kan hê, maar wat nie so 'n goeie oordraer van kennis aan studente is nie. In terme van wat 'n minder goeie evalueringpunt vir hierdie dosent se loopbaan kan beteken, sal hy eerder geneig wees om 'n teenstander van die onderrig-evalueringpraktyk te wees.

Die strydpunt tussen voor- en teenstanders in die VSA (en dit is ook vrese en vrae wat na die oppervlak begin kom by dosente aan Suid-Afrikaanse universiteite) is geleë rondom die breë vraagstuk van die bevoegdheid van studente om 'n dosent se onderrig te kan evalueer.

BEVOEGDHEID VAN STUDENTE OM ONDERRIG-TE EVALUEER

Geen dosent kan verkwalik word indien gevra word/daaraan getwyfel word of studente wel bevoeg is om dosente se onderrig te kan evalueer nie. Om eerlik hierop te kan antwoord, is dit bo alles van belang om vas te stel wat die DOEL is wat met evaluering van die onderrig nagestreef word. Sonder om argumente aan te haal, behoort u te kan aanvoel dat indien die doel met

evaluering is om 'n evalueringpunt te verkry om sodoende besluite rakende die loopbaan van 'n dosent te kan neem, dit eties onregverdigbaar is om studente toe te laat om inspraak te verkry in enige besluit wat tot voor- of nadeel van 'n dosent se loopbaan kan strek. In hierdie opsig kan daar onomwonde verklaar word dat studente nié as bevoeg beskou word om die "werk-kwaliteit" van 'n dosent te beoordeel nie. Ek is oortuig daarvan dat weinig van my kollegas op hierdie stadium hulle bereidwillig sou wou verklaar om hulle onderrig deur hul studente te laat evalueer, indien die evalueringpunt gebruik sou word om 'n besluit oor die dosent se loopbaan te neem en dit selfs daartoe kan lei dat hy uit sy pos onthef word. Indien dosente egter daartoe bereid sou wees, sal die situasie nie kan ontstaan waar 'n dosent sal probeer om populariteit by die studente na te streef nie en hulle sodoende sal probeer omhaal om 'n gunstige evaluering te gee sodat sy loopbaan daardeur bevorder kan word? Dit gebeur in sommige gevalle wel tans in die VSA, ten koste van effektiewe onderrig en ten koste van studentevordering.

Afgesien van die voorafgaande, is daar bepaalde faktore wat aanleiding daartoe gee dat die uitspraak gemaak kan word dat studente nie bevoeg is om onderrig van dosente te evalueer nie, indien die doel met daardie evaluering is om die resultaat aan die loopbaan van die dosent te koppel. Enkele faktore soos die volgende, substansieer dié uitspraak:

Die **voorkoms** van 'n dosent kan moontlik die evalueringresultaat beïnvloed. As voorbeeld bestaan die moontlikheid dat 'n fisies aantreklike dosent deur studente van die teenoorgestelde geslag, bloot op grond van voorkoms, bewustelik of onbewustelik, meer gunstig geëvalueer kan word, sodat die evalueringresultaat nie 'n getroue weergawe van die stand van onderrig is nie.

'n Ander aspek is byvoorbeeld **dosente-warmte** wat in kontras met kilheid, anders omskryf kan word met begrippe soos empatie, toegeneentheid, besondere belangstelling in, genaakbaarheid, ensovoorts. Dit dui op 'n positiewe aspek van onderrig, naamlik dat sinvolle rapport hierdeur met studente bewerkstellig word. Die gevaar vir evaluering is egter daarin geleë dat dit studente sodanig kan beïnvloed dat hulle 'n dosent gunstiger evalueer as wat die werklike situasie mag wees.

'n Belangrike faktor is byvoorbeeld die **senioriteit** van studente. Senior voorgraadse studente kan bloot op grond van hulle meerdere ervaring van universiteits-onderwys, 'n dosent anders as 'n junior student evalueer. Junior en senior studente word dikwels in dieselfde klas aangetref. Die vraag is weer eens of die senior student met die meerdere ervaring van onderrig, nie die dosent anders sal evalueer as die nuweling-eerstejaarstudent wat weinig ervaring van dosente-onderrig het nie.

Die **grootte** van die **groep** studente wat die dosent onderrig, is 'n belangrike faktor. In 'n klas van 20 studente kan die interpersoonlike verhouding tussen dosent en studente byvoorbeeld veel anders wees as wanneer 350 of 400 studente in 'n klas sit. Die wyse waarop 'n dosent in 'n groot klas beleef word, kan dus radikaal verskil van die wyse waarop 'n dosent in 'n klein klas

beleef word. Daar kan dus verwag word dat 'n dosent anders geëvalueer sal word.

'n Laaste faktor wat vermeld kan word is **vrywillige versus verpligte** vakke wat 'n student in sy kursus insluit. Wanneer 'n student self vakke kies, dan word vakke gekies waarin waarskynlik belanggestel word (meer waarskynlik vakke wat die maklikste voorkom). In sodanige vakke mag dit wees dat 'n student 'n dosent anders evalueer as wanneer hierdie vak 'n verpligte vak is. Byvoorbeeld, 'n negatiewe gevoel wat 'n student teenoor 'n verpligte vak het, waarvan daar nie gehou word nie, kan na die dosent oorgedra en sodoende kan die dosent negatief geëvalueer word.

Teen die agtergrond van hierdie enkele voorbeelde wat die resultaat van evaluering kan beïnvloed, behoort dit nou ook vir u aanvaarbaar te wees dat resultate van onderrigevaluering onder geen omstandighede aangewend mag word om besluite rakende 'n dosent se loopbaan te neem nie. Daar kan geen sekerheid en verantwoordbaarheid bestaan op grond van onsekere evalueringresultate 'n besluit te neem wat die loopbaan van 'n dosent ingrypend kan verander nie.

Die vraag kan egter nou met reg gevra word, naamlik of die praktyk om 'n dosent se onderrig deur studente te laat evalueer, dan geheel en al waardeloos is. Indien u logies nadink oor watter funksie evaluering van 'n dosent se onderrig kan vervul en dit die doel van onderrigevaluering gemaak word, is hiërdie praktyk alles behalwe waardeloos. Deur kennis te neem van besondere faktore wat die evalueringresultaat kan beïnvloed en deur die doel met evaluering van die dosent as persoon te ontkoppel, word 'n besondere geleentheid gebied om onder selfopgelegde beperkinge 'n verantwoordelike, maar ook 'n verantwoordbare gebruik van onderrigevaluering, daar te stel.

FUNKSIE VAN EN DOEL MET ONDERRIG-EVALUERING

Die onderrig-leergebeure is die bron vir die voortbestaan van 'n universiteit en dáárom is die identifisering en uitbouing van effektiewe onderrig 'n nastrewenswaardige doelstelling. As "verbruikers" van onderrig IS studente, ten spyte van alle faktore wat hulle evaluering kan beïnvloed, die enigste persone wat werklik 'n sinvolle beoordeling van 'n dosent se onderrig kan doen. Waarom? Studente is die enigste persone wat die onderrig van 'n dosent oor 'n periode **beleef**, akademies gesproke daarmee **saamleef** en saam met 'n **eie studie-inset** kan aantoon in watter mate die dosent se onderrig die wetenskap toeganklik gemaak het – die doel met onderrig is tog immers om studente iets te leer. Hierdie leer van die studente kan deur 'n dosent se onderrig vergemaklik of bemoeilik word. Die **funksie** wat onderrigevaluering dan kan vervul, is om aan 'n dosent te toon of die onderrigpoging die leerpoging aktiveer en ondersteun.

Uit hierdie funksie, kan 'n operasionele **doel** geformuleer word, te wete om:

1. aan die hand van 'n **evalueringsvraelys**,
2. met die hulp van **studente** wat onderrig by 'n dosent ontvang,
3. die onderrigwyse van die dosent te evalueer, sodat:
 - (a) na aanleiding van die **belewings** van onderrig in

terme van die **leerervaring** van studente,

(b) **terugvoering** aan die dosent verskaf kan word ten aansien van:

- (i) onderrigaspekte wat effektiewe leer by studente **bemoeilik**, maak ook
- (ii) onderrigaspekte wat effektiewe leer by studente **bevorder**, sodat:
 - indien moontlik, die dosent **belemmerende onderrigaspekte** wat leer by studente bemoeilik, kan remedieer, maar
 - dat die dosent ook bewus kan word van **gunstige** onderrigaspekte wat effektiewe leer by studente **bevorder**, sodat dit tot nog groter **voordeel** uitgebou kan word.

Onderrigevaluering kan dus 'n sinvolle en onontbeerlike onderrig-diagnostiese funksie vervul, waarin die dosent as persoon in geen opsig onregverdiglik bevoor- of benadeel kan word nie. Om hierdie funksie te kan vervul, moet die evalueringsvraelys 'n onderrigprobleem kan identifiseer. Identifisering van 'n probleem is egter nie 'n doel in sigself nie, maar moet gepaard gaan met die aanbied van oplossings. Om te toets of die probleem later nog bestaan, kan weer 'n evaluering (diagnose) gemaak en die resultate met dié van die vorige evaluering vergelyk word.

Hierdie benadering moet onder geen omstandighede as student-sentries geïnterpreteer word nie, met ander woorde dat studente nou aan 'n dosent kan voorskryf hoe om te onderrig nie. Alles behalwe! Die hele proses van onderrigevaluering handel in werklikheid daarom: om vir die dosent 'n beeld te skep van **hoe** studente die onderrig **beleef** het. In onderrig gaan dit egter nie om onderrig ter wille van onderrig nie. Enige onderrig is daarop toegespits om studente iets te leer. Dit mag egter ook nie gaan om leer ter wille van leer nie, dus net om kennis te verwerf nie, maar om iets met daardie kennis te kan doen – leer om 'n noodhulpaksie te kan uitvoer; leer om krities tussen verskillende siektetoestande te onderskei; leer om 'n spuitnaald effektief te hanteer ens., ensovoorts. Onderrig is dus daarop afgestem om leer, wat aan 'n bepaalde uitkoms (leereffek) gekoppel kan word, by studente te verbesonder. Studente beleef dus die onderrig van 'n dosent op 'n bepaalde wyse en tesame met 'n eie studie-inset (wat onder andere deur die kwaliteit van onderrig bepaal word), word 'n bepaalde leereffek deur elke individuele student verkry. Indien 'n diagnose nou gemaak word van hoe studente die onderrig van 'n dosent beleef, dan is studente in 'n posisie waar hulle kan aantoon ten opsigte van watter onderrigaspekte hulle leerpoging bemoeilik of bevorder word. Die geleentheid word nou gebied om terugvoering aan 'n dosent te verskaf ten opsigte van gunstige en minder gunstige fasette in die onderrig wat studente se leer bevoordeel of bemoeilik.

Ten opsigte van die funksie en doel wat 'n **verantwoordbare** en 'n **verantwoordelike gehanteerde** praktyk van onderrigevaluering kan vervul, moet elke dosent die volgende vraag eerlik beantwoord: Kan ek dit teenoor myself en my onderrigtaak verantwoord deur nie kennis te wil neem van hoe my studente my onderrig beleef en wat die invloed daarvan op hulle leereffek is nie?

BETEKENIS VAN ONDERRIGEVALUERING

Om te onderrig, beteken dat 'n dosent medeverantwoordelikheid moet aanvaar vir die wyse waarop studente kennis verwerf. 'n Dosent kan egter nie namens studente leer nie. Die dosent se medeverantwoordelikheid in die leerhandeling van studente berus gevolglik hoofsaaklik in die duidelike, sinvolle, logiese en sistematiese oordra van kennis en hulpverlening aan studente sodat die wetenskap toeganklik word. Verskillende faktore soos die intellektuele en studie vermoë van studente, persoonlike probleme wat studie nadelig kan beïnvloed, studieomstandighede ens. is egter medebepalend in die akademiese prestasies van studente. Oor hierdie faktore kan 'n dosent weinig indien enige beheer uitoefen. Wanneer 'n student dan akademies as gevolg hiervan misluk, kan 'n dosent nie verantwoordelikheid daarvoor aanvaar nie.

Daar is egter 'n groot aantal faktore wat in die onderrig van 'n dosent en sy medeverantwoordelikheid vir studentevordering geleë is, wat 'n direkte invloed kan uitoefen of direk herlei kan word na die akademiese prestasies van studente. Hierdie faktore sluit onder andere byvoorbeeld in die kwalitatiewe kommunikasie met studente, sinvolle en begrypbare aanbieding van die vakinhoud, motivering van studente tot 'n positiewe studie-inset, die wêreld van vakbelangstelling, houding teenoor studente en dies meer. 'n Nalating of onderaanwending van hierdie faktore in onderrig, sal noodwendig in die akademiese vordering van studente neerslag vind. Indien 'n student as gevolg hiervan akademies nie kan vorder nie of selfs misluk, dan móét die dosent verantwoordelikheid vir die nie-vordering aanvaar. In hierdie verband is die probleem egter dat dit selde vir 'n dosent moontlik is om selfs bewus te word van waarskynlike leemtes in die onderrig. Deur studente egter die geleentheid te gun om onder bepaalde voorwaardes en op 'n wetenskaplik-verantwoordbare wyse

die onderrig van 'n dosent te evalueer, kan 'n wesenlike bydrae gelewer word om die dosent se onderrig vir homself in perspektief te stel.

In alle gevalle van onderrigevaluering en opgevolg met sinvolle en rigtingduidende terugvoer na 'n dosent, behoort dit tot onderrigvernuwing te lei, indien dit nodig blyk te wees. Die voorwaarde is egter dat 'n dosent bereid moet wees om sy onderrig aan te pas – dus dat die gesindheid teenoor die onderrigtaak positief moet wees en daar nie agter die gerieflike skild van onderrigoutonomie geskuil moet word nie.

Dit is veral op eerstejaarsvlak waar 'n relatief groot presentasie studente onsuksesvol is en dit in sommige gevalle, en dit is nie altyd billik teenoor dosente nie, aan minder goeie onderrig toegeskryf word, dat evaluering van onderrig 'n gunstige invloed op die akademiese vordering van studente behoort uit te oefen.

Om evaluering van onderrig as 'n diagnostiese praktyk te realiseer, impliseer dat dit 'n kontinue toepassing van evaluering, terugvoer van resultate, poging tot onderrigverbetering, evaluering, terugvoer, vergelyking met vorige resultate, poging tot verdere verbetering, evaluering, ensovoorts is. Dit gaan alles om 'n gunstige wisselwerking tussen onderrig van 'n dosent en studente se leer te bewerkstellig. Hiervoor is dit belangrik dat 'n algemene gunstige atmosfeer vir onderrigevaluering geskep word. Dosente moet onbevrees bereid wees om hulle onderrig aan evaluering te onderwerp. Aan die anderkant moet studente besef dat evaluering geen stok is waarmee dosente gekasty kan word nie. 'n Wedersydse samewerking tussen dosente en studente en volle vertroue in mekaar ten opsigte van 'n realistiese verwagting deur die studente van effektiewe onderrig en sinvolle onderrig van die studente deur dosente, kan alleen tot voordeel van sowel dosent as student strek.